

2011

Arzunun Nesnesi Olmak: Romans, Kmlgan Erkeklik ve Neoliberal Ozne

Gul Ozyegin

College of William and Mary, gxozye@wm.edu

Follow this and additional works at: <https://scholarworks.wm.edu/asbookchapters>

Part of the [Gender and Sexuality Commons](#), [Other Feminist, Gender, and Sexuality Studies Commons](#), and the [Women's Studies Commons](#)

Recommended Citation

Ozyegin, G. (2011). Arzunun Nesnesi Olmak: Romans, Kmlgan Erkeklik ve Neoliberal Ozne. Cenk Ozbay, Aysecan Terzioglu and Yesim Yasin (Ed.), *Neoliberalizm ve Mahremiyet*. Istanbul: Metis Yayınları.
<https://scholarworks.wm.edu/asbookchapters/90>

This Book Chapter is brought to you for free and open access by the Arts and Sciences at W&M ScholarWorks. It has been accepted for inclusion in Arts & Sciences Book Chapters by an authorized administrator of W&M ScholarWorks. For more information, please contact scholarworks@wm.edu.

Metis Yayınları

İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul

Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519

e-posta: info@metiskitap.com

www.metiskitap.com

Yayınevi Sertifika No: 10726

Neoliberalizm ve Mahremiyet

Türkiye'de Beden, Sağlık ve Cinsellik

Hazırlayanlar:

Cenk Özbay, Ayşecan Terzioğlu, Yeşim Yasin

Derleme Eser © Cenk Özbay, Ayşecan Terzioğlu, Yeşim Yasin

Makaleler: Her bölümün yayım hakları yazarlara aittir

© Metis Yayınları, 2011

Birinci Basım: Aralık 2011

Yayıma Hazırlayan: Semih Sökmen

Kapak Resmi: Y. Bahadır Yıldız,

"Suyu Beklerken", 52x140 cm.

Duvar kâğıdı üzerine ahşap boyası, 2010

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.

Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197-203

Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003

Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN 13: 978-975-342-834-7

HAZIRLAYANLAR

Cenk Özbay, Ayşecan Terzioğlu, Yeşim Yasin

Neoliberalizm ve Mahremiyet

TÜRKİYE'DE BEDEN, SAĞLIK VE CİNSELLİK

metis

İçindekiler

GİRİŞ

Türkiye'de Neoliberalleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü

Cenk Özbay, Ayşecan Terzioğlu, Yeşim Yasin 9

1 SAĞLIĞIN SİYASETİ

Metalaşma ve Sağlıkta Dönüşümün Sınırları:

Türkiye Örneği

Tuba Inci Ağartan 31

Taammüden Öldüren Moda: Kot Kumlama ve Silikozis

Yeşim Yasin 45

Sağlıkta Neoliberal İktidar ve Ötekiler:

"İçeri"si ve Verem

Osman Elbek 59

2 YENİ HASTALIKLAR, YENİ TEDAVİLER

Türkiye'de "Üremeye Yardımcı" Teknolojiler:

Kadınların Tüp Bebek Anlatıları

Burcu Mutlu 73

Şifayı Meydanlarda, Siyaseti İnternette Aramak:

Türkiye'de Yeni Hasta Örgütlenmeleri

Mehmet Ekinci 94

Küreselleşme, Kanser ve Hastalık Anlatıları: Bilinçli/Bilinçsiz Hastadan Biyolojik Vatandaşlığa Geçiş <i>Ayşecan Terzioğlu</i>	111
Neoliberalizmin İkinci Baharı: Türkiye'de Menopozun Toplumsal İnşası <i>Maral Erol</i>	133

3 NEOLİBERALİZM VE CİNSİYETİ YÖNETMEK

Arzunun Nesnesi Olmak: Romans, Kırılgan Erkeklik ve Neoliberal Özne <i>Gül Özyeğin</i>	151
Neoliberal Erkekliğin Sosyolojisine Doğru: <i>Rent Boy</i> 'lar Örneği <i>Cenk Özbay</i>	179
Mars-Venüs / Kadın-Erkek: Reklamlarda Heteroseksizm ve Eşcinsellik <i>Yener Bayramoğlu</i>	209
Bir Aile Mekânında Cinsiyet, Cinsellik ve Güvenlik <i>Hilal Alkan Zeybek</i>	227
Yerel Yönetimler ve Sığınma Evleri: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede "Kurumsallaşma", "Yardım" ve "Kontrol" <i>Berna Ekal</i>	244
Yazarlar Hakkında	267
Kaynakça	271

Arzunun Nesnesi Olmak

Romans, Kırılgan Erkeklik ve Neoliberal Özne¹

Gül Özyeğin

TÜRKİYE'DE son otuz yılda etkili olan toplumsal ve siyasal gelişmeler ulusal, dinsel, cinsel ve cinsiyete dayalı kimliklerin önemli değişimler geçirmesine neden oldu. Devlet denetimindeki kapalı ekonomiden özelleştirmeye ve serbest piyasa ilkesine dayalı mutlak kapitalizme geçiş, İslamileşme, neoliberal küreselleşme ve Avrupa'yla bütünleşme süreci bağlamında gerçekleşen dönüşümler, yeni benlik tiplerinin oluşmasını olanaklı kılarak kişisel ve kolektif kimliklerin tanımlanış biçimlerini değiştirdi.² İçinde bulunduğumuz tarihsel anda, Avrupa ve ABD'deki liberal demokrasilerin dayandığı temeller de dahil olmak üzere, hemen her ülkede izlerine rastlayabileceğimiz neoliberal küreselleşme projesinin ardındaki itici güç, serbest girişimcilik, kendini keşfetme, özerklik ve kendini gerçekleştirme

1. Bu yazı, sınıf atlama eğiliminde olan eğitimli Türk gençleri üzerine yapmış olduğum daha geniş kapsamlı bir araştırmanın parçasıdır. Saha çalışması sırasında Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün sıcak misafirperverliği ve daimi desteğine sahip olma şansını yakaladım. Özellikle Ferhunde Özbay, Cenk Özbay, Nükhet Sirman ve Arzu Ünal'a müteşekkirim. Aynı biçimde, metnin İngilizcesini okuyan ve değerli yorumlarda bulunan Carla Freeman ve Elizabeth Ferris'e de kalpten teşekkür ediyorum. Bu metnin İngilizceden Türkçeye çevrilmesinin çeşitli aşamalarına katkı sağlayan Emine Ayhan, Kerem Caner Nizamli ve Cenk Özbay'a da teşekkür borçluyum. Son olarak, bu yazıda Ali olarak görünen katılımcıma onunla mülakat yapmama izin verdiği için minnettarım; o olmasaydı, bu sosyolojik analiz de mümkün olmazdı.

2. Türkiye'de neoliberal küreselleşmenin siyasal iktisadı için bkz. Balkan ve Savran 2004; küreselleşmeyle birlikte yükselen yeni orta sınıfların kültürel veçheleri için bkz. Öncü 1997; neoliberal küreselleşme ve yurttaşlık politikaları için bkz. Keyman ve İçduygu 2003; Keyman ve Öniş 2007.

ideallerini merkez alarak tahayyül edilen bir neoliberal öznenin üretilmesidir diyebiliriz.

Günümüzde neoliberal öznenin oluşumuna beraberce yön veren karmaşık toplumsal, psikolojik ve maddi süreçlerin incelenmesi, sosyal bilimler çatısı altında çok sayıda araştırmacının gündemini işgal eder hale geldi. Sosyal bilimler literatüründe karşımıza çıkan bu hayli karmaşık, ele avuca sığmaz fenomeni tanımlamak için kullanılmaya başlayan kavramlardan biri de "girişimci benlik". David Harvey'nin de belirttiği gibi, "Neoliberalizm [...] öncelikle [...] insani refahı geliştirmenin en iyi yolunun, esaslı özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretle öne çıkan bir kurumsal çerçevede bireysel girişim serbestlikleri ve becerilerine özgürlük tanınması" olduğunu ileri sürmektedir (2007: 2). Daha önce ise Nikolas Rose neoliberal öznenin "hayatını, biyografik bir kendini gerçekleştirme projesini sürekli daha ileriye götürme adına yaptığı şahsi seçimlerin sonucuy-muşçasına anlamlı kılma"nın ağır yükümlülüğünü taşıdığını öne sürüyordu (1999: ix). Buna ilaveten, mesleğe ve temel bir sınıfsal statüye dayalı sabit bir kimliğin yokluğundan kaynaklanan devamlı bir güvensizlik duygusuyla baş edebilmesi için, neoliberal öznenin, kendini gerçekleştirme yönünden esnek ve özerk olması yetmeyecek, aynı zamanda –ve belki en önemlisi de– "sürekli kendini keşfetme kapasitesine" sahip olması gerekecektir (Walkerdine 2003: 240).

Neoliberal öznellik konusundaki en üretken feminist araştırmacılarından biri olan Valerie Walkerdine, benzerlerinde pek az rastlanan bir şekilde neoliberal toplumsal hareketlilik, yükselme eğilimi ve sınıf atlama arzusu bağlamında cinsiyet meselesine odaklanıyor. Walkerdine, neoliberal öznenin inşasında feminen olanın nasıl kendine has bir önem kazandığı sorusunu düşüncesinin merkezine koyuyor. Ona göre, "yeni orta sınıf bireyliğinin başlıca taşıyıcısı addedilen nitelikler kadınlığa atfedilen niteliklerdir ve kadınlara kendilerini bakışın nesnesi olarak üretmeleri yönünde öteden beri yapılagelen teşviklere dayanırlar" (242). Buradan hareketle Walkerdine, neoliberal toplumsal hareketlilik ve sınıf atlama söyleminin "gerek erkekleri gerekse kadınları kendileri hakkında düşünen, bakışların kendilerine yöneldiği özneler haline gelmeye, bu anlamda da feminenleşmeye teşvik etmesi" bakımından esasen kadınsı bir söylem olarak çerçeveselendirilebileceğini öne sürüyor (242).

Bu tarz güncel meseleler ve kuramsal kaygılarla ilintili olarak kaleme alınan bu yazı, eğitim alanında avantaj sahibi genç kesimin içinde toplumsal hareketliliğin ve kimlik kurulumunun sayısız modelinden birini temsil ettiği düşünülebilecek ve sınıf atlama yolunda başarıyla ilerleyen genç bir Türk'ün sesini duyurmayı amaçlıyor. Aldıkları eğitim bakımından ayrıcalıklı sayılabilecek gençler, kendilerini Türk toplumunun önceki kuşaklarından daha fazla bireyleşmiş olarak görmenin yanı sıra, kendi kuşaklarına özgü yeni kimlikleri ve ilişki biçimlerini hayata geçirmek ve bu kimliklerin "öznele-ri" olmak açısından daha muktedir olduklarının bilincindeler. Bu gençler neoliberal imge, ideoloji ve kurumlarla yoğun biçimde haşır neşir olmakla kalmayıp, neoliberalizmin "ethos"unu birçok farklı bağlamda benimsemiş, reddetme veya yeniden şekillendirme gücüne de sahipler. Ne var ki, söz konusu bu kuramsal uğrağın sorgulayıcı bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği çeşitli güçlükleri de beraberinde getiriyor.

Burada amacım, neoliberal özne üretiminin derin, karmaşık, kimi zaman da birbirleriyle çatışan süreçlerine genç bir erkeğin deneyimleri odağında ışık tutarak birey olma halinin neoliberalizm sürecinde şekillendirilişine ve benliklerin üretimine dair kimi hâkim fikirlerin son derece kısır ve genelleyci anlayışlara dayalı olabileceğini öne sürmek. Neoliberal öznelliğin günümüzdeki yadsınamaz önemi ve küresel ölçekteki mutlak mevcudiyeti tezinin, onun tarihselliğinin ve kültürel özgüllüğünün, cinsel ve cinsiyete dayalı ilişkilerinin yanı sıra, toplumsal dinamiklere dayanan köklerini de görmekten alıkoymaması gerektiği kanısındayım. Geçtiğimiz yirmi yılda sosyal bilimlerde yapılan hemen her tartışma şu temel soru ekseninde gerçekleşti: Neoliberal küreselleşmenin gücü, kimlik sınırlarının (yerel) kültüre dair kaynaklarında gedik açma yoluyla küresel homojenliğe mi neden olmakta yoksa melezleşmiş/kaynaşmış kimliklerden mürekkep bir dünya mı yaratmakta? Bu usandırıcı soru karşısında ben, benliğin kültürel üretiminin özgünlüğünün canalcı bir mesele olmayı sürdürdüğünü savunuyorum.

Türkiye'de merkezi bir öneme sahip olduğu düşünülebilecek olan kültürel özgünlük meselesinin kimi ipuçlarına "bağlantısallık" (*connectivity*) kavramında rastlanabilir. Suad Joseph'in bütünüyle özerk ve ötekilerden ayrı olan sınırlandırılmış bir (Batılı) benlik modeline

alternatif olarak geliştirdiği; sınırlılığa değil, akışkanlığa dayalı bir birey olma halini tanımlayan "bağlantısallık" fikrini (Joseph 1993, 1994b) çıkış noktası olarak alıyor ve bireyin daha geniş çaplı sosyal-lik biçimleriyle iç içe geçmişliğine atfedilen büyük kıymetin, "benliğin şekillendirilmesinde ötekilerin müdahillliğini davet eden, gereksinen ve buna önyak olan" (Joseph 1993: 468) benliklerin üretimini desteklediği Türkiye'de, söz konusu kültürel özgüllüğün özel bir güce sahip olduğunu düşünüyorum. Bu kimlik oluşumu paradigmasına göre, bağlantılı insanlar kendilerini özerk varlıklardan ziyade, öyle somut biçimde "bir başkasının parçası olarak görmekteler" ki, kendi tamamlanmışlık hisleri, "güvenlik, kimlik, bütünlük, hay-siyet ve özsaygıları" o kişinin "yapıp ettiklerine bağlı" (Joseph 1994: 55) olarak şekilleniyor. Joseph, formülleştirmesinde bağlantısallık kavramını kati biçimde cinsiyete dayalı bir ilişkiselliğin ötesine geçecek şekilde genişletir. Joseph'e göre, ilişkisellik sadece kadınlık için geçerli bir kavram olmamanın yanı sıra, feminist psikanalizm içerisinde kuramsallaştırıldığı gibi kadınlığa özgü bir ayrıcalık da değildir; erkekliği de kapsar. Buna ilaveten Joseph bağlantısallığı, ataerki bağlamında da kavramsallaştırarak, "ataerki bağlantısallık" deyimini türetir.³ Yazara göre, kadınlar da erkekler de ilişkiselliğe değer verdiği halde, ataerki erkek gereksinimleri ve arzularına öncelik tanır; bu da aile ve toplumun çatısı altında farklı bağlantısallık deneyimlerinin yaşanmasına yol açar. Bu noktada şunu önemle vurgulamak gerekir ki, bağlantısallık bir benlik kazanma haline gönderme yapmaz ya da bir kuşatılmışlık durumunu tarif etmez. Bağlantısallık, yerleşik etkileşim düzeyindeki bir faaliyet ve niyet olarak ayrıklık, özerklik ve sınırların tahkim edilmiş olmasını da teşvik etmez. Daha da önemlisi, bağlantısallık bireylerin birbirlerini özerklik dili vasıtasıyla anlama olanağını dışarıda bırakmaz. Ancak bu çerçevede en çok arzu edilen sınırlandırılmış benlik değil, bağlaşıp bir benlik olacaktır.

3. Joseph şöyle diyor: "Ataerki çatısı altında, cinsiyet ve yaşla damgalanmış bağlantısallık, erkekleşmiş ve yaşını almış konumdakilerin, aile selameti adına hareket etmeye layık olmalarının getirdiği birer hak olarak, kültürel anlamda, kendilerine yakın olan ötekileri kendilerinin birer parçası sayarak yönetme, önemli görülen ötekilerden aile sevgisi ve sadakatının bir göstergesi olarak hizmet ve itaat bekleme ve onay alma yetkisine sahip olması anlamına gelir" (1993: 470).

Türkiye gibi toplumlarda bireyliğin kilit bileşeni pek çok Batılı bağlamda olduğu gibi özerklik ya da bireysellik değil, kişinin kendi aile üyeleriyle yaşadığı ilişki sel deneyimdir. Kendini bireysel terimlere göre kavrayan ve kendini keşfetme yeteneği ve yükümlülüğüne sahip olarak algılayan neoliberal öznenin oluşumunu bu ilişki sel benlik üretimi paradigmasıyla bağlantı içinde anlamamız nasıl mümkün olabilir? Bağlantısallık fikrinden hareketle, yeni benlik anlayışlarına biçim verme konusunda kültürel, ulusal, yerel olana önemli bir rol atfetmekle beraber, tekdüze, homojen, vadesi dolmuş bir kültür anlayışını da reddettiğimi belirtmeliyim. Bunun yerine, ulusal ve yerel olana ilişkin çalışmalarımızı tarihsel bir bakışla desteklerken, bağlantısallığı (yeniden) üretmeye devam eden toplum yapısına has koşulları ve psikodinamik süreçleri göz önünde tutmamız gerektiğini ileri sürüyorum. Neoliberal küreselleşmenin Türkiye'de kökleri derinde yatan kültürel yapılarda yol açtığı kırılmaların çelişkiler barındırmaya ve sergilemeye meyilli, içten içe çoğulcu bir mahiyet taşıdığı kanısındayım.

Bu yazıda, neoliberal özne sorununa yaklaşımında romans ve aşk alanına odaklanıyorum. Heteroseksüel romantik ilişkileri gerek bağlantısallık gerekse bireyleşme arzusunun üretildiği önemli bir erkeklik mevzisi şeklinde tanımlıyor ve bu alanın neoliberal erkek öznenin kristalleşmesinde önemli bir işlev gördüğüne işaret etmek istiyorum. Romantik ilişkilerin ve aşkın erkekliğin neoliberal inşasındaki önemini vurgulamak yoluyla, kadın ve erkek kimliklerinin kurgulanmasındaki karşıtlığa –aşk ve romansın alanına kadınlık, seks alanına ise erkeklik atfeden hâkim formülleştirmelere– bir parça derinlik katmayı ümit ediyorum.

Geleneksel olarak, romantik ilişkilerin kadınlık, duygusallık ve hassaslıkla ilgili çağrışımlarıyla birlikte– erkek benliğinin kuruluşunda çok da önemli bir eksen teşkil etmediği düşünüle gelmişse de, giderek daha kuvvetli bir biçimde erkekliğin geçerli ve önemli bir bileşeni olduğu kabul görmektedir. Nitekim farklı coğrafyalarda yapılan yakın dönemli araştırmalarda hâkim heteroseksüellik söylemlerine yönelik "dirence" ve "alternatif" anlatıların ortaya çıkışına dikkat çekildi (Allen 2003; Korobov 2009; Maxwell 2007; Redman 2001). Hâkim heteroseksüellik söylemleri aşk/romantik ilişki/mahremiyet arayışı ile seks arzusunu cinsiyete göre düzenli ve

yekpare bir biçimde ayırıp paylaştıran kimi güçlü kutupsallıklar içeriyor. Klişeleşmiş haliyle özetlersek, erkekler seks isterken, kadınlar duygusal bağ ile aşk isterler ve kadın-erkek ilişkisinin duygusal veçhelerini cinsel arzudan üstün tutan cinsel bekçiler (iffet bekçileri) şeklinde konumlandırılırlar. Hâkim erkek cinselliği söyleminde ise, erkekler cinsel faaliyete her zaman hazır, duygusallığa kapılmayan, inisiyatif alan seks partnerleri şeklinde sunulurken, erkek cinselliğinin tatmininin de kolay olduğu ifade edilir. Araştırmalarda kadın ve erkeklerin büyük çoğunluğunun kendilerini halen bu hâkim söylemlerle özdeşleştirdiği belirtilse de, önemli bir azınlık da bu kavramlaştırmaların bazılarına yahut hepsine karşı çıkarak alternatif pratikler geliştirmektedir. Aşk ilişkisi ve seks anlatılarının hayata geçirildiği veya hikâye edildiği özgül toplumsal ortamlar, söz konusu alternatif veya "geleneksel olmayan" söylemlerin üretiminde rol oynayan bir faktör gibi de görünmektedir.

Sözgelimi, kimi araştırmacılar Raewyn Connell'in hegemonik erkeklik modelinden hareketle, bir topluluk ortamında sarf edilen ege-men erkek cinselliği ifadelerinin (hegemonik) erkekliği, kadın cinselliğine ve homoseksüelliğe karşıt biçimde tanımlamaya ve bu ifadeleri sarf edenlerin erkekliğinin "münasip" diye tescillenmesini garantilemeye yönelik bir çaba olduğunu öne sürmekte (Allen 2003: 226). Bu tür erkek ortamlarında ortaya konan ve geleneksel anlamda erkeklik damgası taşıyan diğer metaforlar, birçok genç erkeğin cinsel yönden aktif ve tecrübeli olarak itibar kazanmaya verdikleri önemi de vurgulamaktadır (Maxwell 2007: 545). Bunun tersine, cinsel arzunun önceliğinin reddi ve erkeklerin de duygusal açıdan tatmin olacakları ilişkiler istemeleri gibi alternatif ideallerin çoğu, ancak ortamda başka bir erkeğin olmadığı, dolayısıyla "münasip" erkekliği sergileme gereksiniminin azaldığı durumlarda ifade edilebilmektedir. Varılan genel sonuç, "alternatif" söylemlerin mevcut olmakla birlikte, "zayıf kaldığı ve tutarlılık arz etmediği" yönünde (555). Geleneksel erkeklik modellerini, hegemonik erkekliğin değişmeye direnen bir biçimi olarak yorumlayan görüşlerin gittikçe artan şekilde sorgulanmasıyla birlikte, "genç erkeklerin kendilerini romantik bireyler olarak kabul etme ve yaşadıkları romantik deneyimlerden zevkle bahsetme istekliliklerinin hegemonik erkekliğin önemli bir parçalanmasını yansıtmadığı," daha ziyade, "hegemonik

erkekliğin daha önce ikincil konuma itilmiş romantik erkekliği kendine mal edip yeniden biçimlendirmesinin bir örneği olarak görülebileceği" de ileri sürülmüştür (Allen 2003: 148-9). Bu görüşler ışığında Allen, hegemonik erkekliğin başarısını garantilemek için esnekleşmesi ve feminist hareketin yükselişi ile bunun kadınların partnerlerinden talepleri üzerinde yarattığı etki gibi "belli bir kültürel / tarihsel bağlamın gereksinimlerine [ayak uydurması]" gerektiğini belirtmektedir (149). İlişkisel tarzda inşa edilmiş erkeklikleri ele alırken toplumsal sınıf ve ırk faktörlerine daha dikkatle eğilen Peter Redman (2001) ise, heteroseksüel romans anlatılarının genç erkeklerin kendi erkekliklerini orta sınıf, profesyonel ve zımnen beyaz kimliklerinin kodlarına göre inşa etmesindeki rolüne odaklanıyor. Romansı esas alan anlatıları heteroseksüel erkekliğin diyalojik mahiyetinden ve Foucault'nun disipliner rejim anlayışından hareketle açıklayan Redman, genç erkeklerin heteroseksüel romantik ilişkilere yatırım yapmalarının, "disipliner eğitimin asli veçhelerine doğru öznel bir yönelim oluşturma" bir aracı olarak görülebileceğini savunuyor (188). Redman'a göre, romantizm temelli ilişkiler bireyleşme sürecinin önemli bir parçası olan kültürel ve ekonomik sermayenin kazanılmasına yönelik rekabette de hayati bir rol oynamaktadır. Redman kendi çalışmasında, genç erkekler için "toplumsal öteki" işlevi gören en açık iki grup olarak kadınlara ve eşcinsel (gey) erkeklere yer verse de, genç erkekler için kendilerini "kadınları cinsel olarak nesneleştiren, homososyallik, homofobi ve okula yönelik muhalif ya da ilgisiz tutumla tanımlanan" diğer heteroseksüel erkek kimliklerinden ayrı tutmanın da bir o kadar önemli olduğunu öne sürüyor (195). Böylece romans anlatıları, "sınıfsal, cinsiyete dayalı ve cinsel ilişkileri kontrol etme ve kollama" ve genç erkeklerle "faillik, otorite, cinsel dürüstlük, olgunluk, erkeklik [ve] kültürel sermayeye" sembolik anlamda ulaşma imkânı sağlama yoluyla bizzatihi disipliner pratikler haline geliyorlar (198).

Romantik ilişkiler, seks ve bu arenada ifade bulan diğer tüm anlatı ve pratikler, genç Türklerin benlik, cinsiyet ve cinselliği şekillendirme biçimlerine yakından bakmak için müstesna bir bakış açısı sunuyor. Ben, burada söz ettiğim diğer yazarlardan farklı olarak, bu alanı duygu yönetimi, duygulanım ve cinsel arzu arasındaki bağlantılara dair yeni ideallerin belirlenip sınandığı bir bağlam olarak

düşünüyorum. Genç kadın ve erkekler kendilerine toplum içinde bir yer bulma ve kimlik edinme sürecinde cinsel iletişim alanına ve "serbest duygular" (Luhman 1986) piyasasına katılır, burada da kendi duygu, beden ve arzularına yön, biçim, düzen vererek, ötekiler ve kendileriyle ilişki kurarlar. Romans, ötekini ve kendini tanıma deneyimleri yaratarak bu genç kişilerin "ben" duygusu geliştirmelerini olanaklı kılan önemli bir çerçeve sağlamaktadır. Neoliberal özelliğin geliştirilmesi, ilerletilmesi, geçerlilik kazanması veya reddedilmesi bilfiil romans ve cinselliğin fiziksel ve söylemsel alanları dahilinde gerçekleşiyor. Fakat bu esnada kurulma sürecinde olan yalnızca romantik, cinsel benlikler değil; zira romans ve cinselliğin teşkil ettiği bu alan sınıfsal ihtirasların da disiplin altına alınıp düzenlendiği son derece metalaşmış bir mekân. Söz konusu bu alan, yeni orta sınıfların kimliğine ilişkin özelemlerinin, kişinin onu diğerlerinden ayıran konumuna işaret eden ritüel ve kültürel pratiklerin yürütüldüğü, kendini ölçmenin bir aracı, kendi toplumsal yerini denetlemenin bir yolu olarak iş gördüğü zemini de oluşturur. Ben bu sahayı aynı zamanda cinsellik ile duygusal ilişki ve erkeklik ile kadınlık arasında yeni eklemlenme ve uyum kazanmanın gerçekleştiği, tahakküm ve tabiiyet ilişkilerinin icra edildiği en canalcı örneklerden biri olarak değerlendiriyorum. Kısacası, çoğunlukla bir haz/ zevk ve belirsizlik/kaygı kaynağı olarak tecrübe edilen bu alan ve bu alandaki ilişkiler, paradoksal biçimde, neoliberal bireyliğin ve onun cinsiyet, cinsellik ve sınıfla olan sıkı bağlarının düzenlenişini anlamamızı sağlayacak net bir mercekle oluşturuyor. Bu merceğin kişinin kendini gerçekleştirme gereksinimlerini oluşturan, benliğin bağlantısallığını değil özerkliğini, bireyin dışından gelen toplumsal denetimi değil özdenetimi vurgulayan neoliberal dönüşümler bağlamında son derece önemli olduğunu düşünüyorum.

Yeni orta sınıf erkekliğinin inşa ve icrasında esas teşkil ettiğine inandığım aşk ve romansa ilişkin bu incelemem, bekâretin kişisel, toplumsal ve yasal öneme haiz olduğu bir kültürel bağlamda yer buluyor. Türkiye'deki, bekâr kadınlara kızlık zarlarını evlenene kadar korumalarını salık veren hâkim bekâret normu ve aseksüel kızlıktan seksüel kadınlığa geçişin evlilik kurumunun çatısı altında gerçekleşmesi gerektiği yollu normatif beklenti, genç kadın ve erkeklerin cinsel davranışını şekillendirip düzenlemenin yanı sıra, onların ro-

mantik ve cinsel ilişkiler kurma, düzenleme veya bu ilişkilerden çıkma biçimlerinde de merkezi bir rol oynuyor. Gelgelelim, başka bir yerde ayrıntılı olarak ele aldığım gibi (Özyeğin 2009), bekâret normunun cinsel karşılaşmaların koşullarını belirlemesi, Türk gençleri arasında cinsel temkinliliğin bir norm olduğu anlamına gelmemektedir. Türk gençleri romantik aşkın ve cinsel birleşme olsun ya da olmasın cinselliğin hazlarını yaşıyor, tadıyor. Kimi yerleşik, kentli, orta sınıf, eğitilmiş genç kadınların bekâret normlarına şiddetle karşı çıkarak ve bakire olmayan bekârlar sıfatıyla kendilerine yeni kimlikler tayin etmek üzere bakire sıfatlarından vazgeçtiklerini görebiliyoruz. Bu genç kadınların bazıları da bedenleri aracılığıyla cinsellik alanına girip çeşitli erotik faaliyetlerde bulunsalar da bekâreti bozucu, vajinal bir cinsel ilişkiden kaçınmaya devam ediyorlar.

Neoliberal toplumsal ve ekonomik reformların ve küresel tüketici kültürünün 1980'lerden bu yana pekişmesiyle birlikte, Türkiye'de önemli toplumsal değişimler yaşandı ve alternatif benlik anlayışlarını ve yeni toplumsal bağları beraberinde getiren daha önce görülmemiş yeni toplumsal bütünleşme tarzları ortaya çıktı. Örneğin, serbest piyasa ekonomisi ve geniş kapsamlı bir medya ve internet erişimi, Türk gençliğinin aile, kur yapma ve cinsellik gibi konulardaki görüşlerinde ciddi değişimler yarattı. Küreselleşmiş enformasyon teknolojisinin ortaya çıkışına katkıda bulunduğu yeni kamusal alan da dahil olmak üzere, gençlerin evle okul arasında kullandığı, kendilerini konumladığı "kamusal alanlar"ın çoğalması, onlara kendilerini ifade etme, sosyalleşme ve cinsel ilişkide bulunma konusunda daha fazla özgürlük sağladı. Bu arada neoliberal benlik üretimi ise aile ve akrabalık alanıyla bütünleşmiş olan kimi bağlantı biçimlerinin kopmasına yol açtı. Tüketici kültürü değerleri, başka yerlerde olduğu gibi günümüz Türkiye'sinde de bilhassa gençlerin romantik ilişki pratiklerinin cinsel bir nitelik kazanmasında ve cinsel-mahrem ilişkilerin evlilik mülahazalarından uzaklaşmasında önemli bir etkiye sahip. Bununla birlikte, geleneksel bağlantısallık biçimlerinin bazılarında bu boyutta ciddi bir değişim yaşanmadı. 1980'lerin başında eğitim sisteminin özelleştirilmesi yeni karşılıklı bağımlılık türlerini ve ilişkisel yönden bağlı benliğin inşasını gerekli kıldı.⁴

Bu süreçte, öğrencilerin gelecekteki meslek hayatları neredeyse bütünüyle üniversiteye giriş sınavlarındaki neticeye bağlı hale geldi.

Çocukluktan ilk yetişkinlik dönemine kadarki eğitim ihtiyaçları rekabete dayalı bir eğitim sistemi içerisinde yüksek bir çalışma disiplini gerektiriyor. Akademik başarı bireylerin ülkenin seçkin üniversitelerine yerleştirilmesini kolaylaştırıyor ve yetişkinlik döneminde kuracakları toplumsal bağları tesis ediyor. "Çocuğa bu gerekliliklere göğüs girmesi için gereken ölçüde güven ve yakınlık duygusu" sağlayarak, onu yüksek performansın değer ve hazzına teşvik etmekte anneler canalcı bir rol oynuyorlar (Allison 2000: 108). Eğitim-annelik ilişkisi, kadının annelik rolüne ve çocuklarına gösterdiği yakın alakaya dayanan seçkin bir erkekliğin inşasının da ayrılmaz bir parçası konumunda. Anneler çocuklarının eğitim durumlarını gözetme ve denetleme çabalarını anneye özgü bakım, müsamaha, moral destek ve sevgi gösterileriyle birleştirirken, yoğun bir pratik ve duygusal bağımlılığı da erkekliğin inşasına dahil ediyorlar. Erkekliğin toplumsal inşasına aynı anda olumlu, olumsuz, baskıcı, denetleyici veya hoş giden bir deneyim olarak, hem bağımlılığı hem de bağlantısallığı dahil etmek suretiyle, çeşitli biçimlerde birlikte iş gören başka toplumsal uygulanım pratikleri ve kurumsal yapılardan da bahsetmek mümkün.

Küreselleşmenin arkasında tüm dünya için geçerli, çizgisel bir izleğe sahip olan neoliberalizm, kimlik oluşumunda geleneksel referansların önemini azalmasını olumlarken, bağlantısallığın kuvvetli mevcudiyetini gözden geçiriyor. Bu, belirgin biçimde bireyselleştirici güçleri veya özerk birey ideolojilerini hiçe saymarnız gerektiği anlamına gelmemeli. Bunun yerine, toplumsal basamaklarda yükselme umudu taşıyan erkeklerin durumunda olduğu gibi, bağıllık arzusu ile özerklik arasındaki gerilimi barındıran ve bunun üstesinden gelmeye çalışan kimlikleri ve kültürel hayatın aynı özellikleri taşıyan veçhelerini yakından incelemek gerekir. Toplumsal ve ekonomik basamakları tırmanma yolundaki genç Türklerin kimlik edinme süreçleri çelişkili bir arzudan kaynaklanan derin gerilimler barındırmaktadır. Bir yanda, cinsel modernliğin baştan çıkarıcı-

4. 1923'te cumhuriyetin kurulmasından sonra temelleri atılan kamusal yaygın eğitimin kaldırılmasının yarattığı çeşitli sınıf ve cinsiyet etkilerine dair kapsamlı bir tartışma için bkz. Acar ve Ayata 2002; Türkiye'de sınıfın yeniden üretimi ile neoliberalizm arasındaki ilişki için bkz. Rutz ve Balkan 2009.

lığına kapılma, kendini gözetmeyen, müşfik kadınlık ile himayeci erkeklik şeklindeki normatif modellerden vazgeçme ve bireyin dışındaki iktidar ve otoriteyi reddetme arzusu söz konusudur. Diğer yanda da, toplumsal ilişkileri ve kimlik inşasını bağlantısallık yoluyla sağlama alan, maziye sadık ve organik olarak da bağlı kalmaya yönelik güçlü bir özlem var. Taşra ve kent kökenlerinin yanı sıra, cinsiyet ve sınıf temelli olan ayrıcalıklı ve kırılğan kimlikler de genç kadın ve erkekleri bu çelişkili arzu karşısında farklı şekillerde konumlandırmaktadır.

Bu yazı bağlamında, yerinden kopma ile yeni bir yer sahibi olma, bağlantısallık ile özerklik ve özdeşleşme ile farklılaşma arasındaki gerilimli sınırda duran bir erkek öznelliğini tarif etmek için "kırılğan erkeklik" terimini kullanıyorum. Kırılğan erkeklik fikrinin Connell'in bir kültürel ideal olarak hegemonik erkeklik modelindeki marjinalleşmiş veya boyunduruk altına alınmış erkeklikle eş tutulmaması gerektiğinin altını önemle çizmeliyim.⁵ Ben bu terimi farklı erkekliklerin benliğinin kuruluşundaki etkileşimini açıklamak üzere, sabit bir adlandırma olarak değil, betimleyici bir tarzda kullanmaktayım. Bu terimi, ampirik anlamda İstanbul'da yaşayan, toplumsal statüler içerisinde yükselme umudu vaat eden, yetişkinliğin eşiğindeki belli bir erkek grubuna atfen kullanıyorum. Kırılğan erkeklik deneyimini yaşayan kişiler, kadın-erkek ilişkilerine dair kentli orta sınıfa özgü değer ve pratiklerin nüfuz ettiği yeni bir yaşam dünyası ile ailelerinden devrıldıkları cinsiyet ve cinsellik anlayışlarını barındıran tanıdık imge, değer ve sembollere duyulan bağlılık arasında bocalamaktalar.

Bu gruptaki erkekler taşralı bir geri plana sahipler ve lise dönemindeki başarılarına bağlı olarak İstanbul'un seçkin üniversitelerine yerleştirilmelerinden kaynaklanan bir farklılık ve üstünlük hissi ile bir eksiklik, toplumsal anlamda kabul görmeme ve dışlanma duygusu arasında uyumsuzluk yaşıyorlar. Bu erkekler babalarınınkinden daha yüksek bir sosyoekonomik statü sağlayacak mesleklere sahip ol-

5. Connell'in hegemonik erkeklik modelinin zaaflarından biri, kültürel idealle bağlantılı olarak marjinalleşmiş veya ikincil konuma itilmiş erkekliklerin belli bağlamlarda egemen birer erkeklik biçimi olarak tecrübe edilebileceği ve hegemonik erkekliğin bir tezahürü şeklinde algılanabileceğini gözardı etmesidir diyebiliriz (Cole 2009).

maya yönelik eğitsel ve mesleki tutkularla, ekonomik yükselme adına yetiştirilmişler ve sosyalleşmişler. Okullarını başarıyla bitirerek toplumsal ve ekonomik sıçrama peşinde koşmak, onları yeni mekân ve sosyalleşme alanları içinde konumlandırırsa da, büyük ölçüde mensup oldukları sınıfın getirdiği alışkanlıklar tarafından belirlenen erkek olma biçimleri ve icraları, beklenti ve eğilimleri yükselme umudu vaat eden benlikler yaratmanın gerekleriyle kolay kolay bağdaşmıyor. Özellikle de, erkekliği homososyal ilişkiler dokusunda öğrenmeleri ve cinsel açıdan muhafazakâr yetiştirilme tarzlarının damgasını taşıyan kişisel tarihleri, onları duygusal ve cinsel yakınlıkla ilgili tutum belirlemek açısından (ki ben bunu orta sınıf öznelliğinin inşası için belirleyici bir unsur addediyorum) kırılğan kılıyor.

Ben sınıfa yalnızca ekonomik bir belirleyici olarak değil, kültürel bir pratik olarak da yaklaşıyorum. Sınıfın iktisadi yönü, yükselme eğiliminde olmanın ifade ettiği anlamın sadece bir kısmını oluşturuyor. Sınıfsal kimlik, yani "kişinin kültürel bir anlam ekonomisindeki yer(ler)ine ilişkin algısı," (Bettie 2003: 43) Türkiye'de birden fazla manaya çekilebilir. Bu nedenle ben yükselme eğilimini sadece sınıf, kişinin ekonomik kaynakları ve eğitim seviyesi bağlamında tanımlamakla kalmıyor, kişinin cinsiyete ve cinsellik açılarından kendine yeni bir kimlik inşa etmesi üzerinde de, daha fazla olmasa da, eşit ölçüde duruyorum. Kişinin benliğini bir orta sınıf mensubu olarak yeniden kurması cinsiyetle ilgili dönüşümlere ayrılmaz biçimde bağlı. Yükselme eğilimindeki benlik, kadın-erkek ilişkileri ve cinsellik anlayışlarına dair ailenin onayladığı referans çerçevelerini müzakere eden yeni bir öznellikte buluyor ifadesini. Özellikle de bu anlamda, kırılğan erkeklik deneyimini yaşayan kişiler için romantik ilişki alanının kendini keşfetmek ve yeni bir kimlik inşa etmek adına önemli bir bağlam ve kaynak oluşturduğunu öne sürüyorum.

Bu yazıda Ali'ye⁶ odaklanıyorum, çünkü onun hikâyesi dinamik, dönüştürülebilir, canlı bir deneyim olarak kendini keşfetme algısının eksiksiz biçimde ifade bulduğu bir anlatı. Ali'nin bir öz-dönüşüm dilinin damgasını vurduğu anlatısının odağında hüsrarla bit-

6. Bu ve kullanılan diğer isimler gerçek değil. Ayrıca, anlatıcımın kimliğini saklı tutmak amacıyla bazı biyografik ayrıntılarda da değişiklikler yaptım.

miş bir aşkın kronolojisi yer alıyor. Ali'nin düşünömselliği, bilinçli bir kimlik şekillenışı anlamında, kendi ailesinden artık uzaklaşıp soyutlandığı değeri ve yaşam tarzı ile toplumsal basamaklarda yükselme yolunda, yeni deneyimler biriktirip kendi anılarını oluştururken vardığı nokta arasında yaşadığı uyuşmazlıkları uzlaştırma çabasından kaynaklanıyor. Ali'nin anlatısı, aile kökeninde kurgulanan karizmatik, saygın benliğine olan bağımlılığı ile kendini yeni bir şekilde tanımlama ve orta sınıf erkekliğinin öznesi haline gelme çabası esnasında eski benliğinden kopması ya da bağımsızlaşması arasındaki diyalektiği yansıtmaları bakımından kırılğan erkekliğin izlerini taşıyor. Ali'nin anlatısında göze çarpan kendini tanımlama eksikliği, özdeşleşme ile farklılaşma arasında kalmışlığı, kullandığı "burada" ve "orada" ifadelerine çarpıcı biçimde yansıyor.

Ali'nin ("orası" sözcüğüyle ifade ettiği) geldiği yer (ailesinin yaşadığı "menleketi") ile ("burası" dediği) bugün bulunduğu yeri (İstanbul) dikkatle gözden geçirmesi, onun yeni kültürel ortamını değerlendirmeye ve anlamlandırma çerçevesini, özellikle de içinde bulunduğu yeni çevrenin sınıf ve cinsiyet örüntülerini anlamasını olanaklı kılıyor. Benim buradaki amacımın Ali'nin kişisel anlatısını içerik yönünden temsili biçimde ele almak olmadığının altını çizmek isterim. Ali'nin hikâyesinden, bu kitabın temel meselelerinden biri olan cinsiyet ilişkileri ve cinselliğe dayanan karmaşık mahrem dönüşümler alanını belirgin kılmak üzere yararlanıyorum. Ali'nin hüsrarla neticelenmiş aşk ilişkisini tahlil etmek, bunun yeni bir benliğin oluşumuyla olan bağlantısı ve romantik ilişkiler diye tanımlayabileceğimiz alanın kendini keşfetme projesindeki merkezi rolü düşünöldüğünde özellikle önem taşıyor. Bu yazıda kimliğin yeniden kuruluşunu açıklamak üzere tek bir anlatının incelemesine yer versem de,⁷ bu anlatının neoliberal öznelere üretilme sürecinde cinsiyet ile cinsellik, seks ile aşk ilişkisi arasında gerçekleşen kesişmelerin literatürde kimi zaman varsayıldığından daha hassas ve sabitlikten uzak olduğu savını geliştirmek için uygun bir zemin sağlayabileceğini umuyorum.

Bütünöyle anlatıya dayalı görüşmelerin yorumlanması, çözümü

7. Bu yazı Türkiye'de 1980 kuşağının cinsel ve toplumsal cinsiyet kimliklerine dair daha geniş kapsamlı bir araştırmanın parçası.

güç birtakım metodolojik ve epistemolojik sorunları beraberinde getirebilmektedir. "Kişinin kendine dair anlatısının karmaşık mimarisi"ni olgu ve olayları belgelerken yaptığımız şekilde ele almakla yetinemeyiz (Passerini 1989: 196-7). Şu soruyu da sormamız gerekebilir: Onların yorumuna yön veren kural ve "rutinler" nelerdir? Ben Ali'nin anlatısını "kişinin kendisini üretmek ve anlamak amacıyla deneyimlerini seçici bir şekilde örgütlemesinin bir biçimi" (Scott 1996: xii) olarak anlamaya çalıştım. Kendi yorumlarımda da, onun bana kendi biyografisini, sonlanan aşk ilişkisini anlatmaktaki amaçlarını, şahsi anlatıyı ortaya çıkaran ya da baltalayan diyalojik koşulları ve Ali'nin sözcük dağarcığına yön veren (bilişsel ve duygusal) anlatı kaynaklarını anlamayı amaçladım. Mannheim'ın (1972) terminolojisinde, sorulan sorulara cevap veren kişilerin konuşurken kullandığı sözcük ve söz dağarcıklarını temin eden anlatı kaynakları, bu kişilerin mensup oldukları kuşağa has bilinçlerini veya dünya görüşlerini içerir. Ali'nin anlatısını tahlil ederken, onun "burası" ile "orası", benlik ile öteki (önemli ötekiler) arasında karşı karşıya geldiği ve derin etkiler yaratan gerilim ve ayrışmalara odaklanarak bu gibi sözcükleri Ali'nin cinsiyet, sınıf ve kuşağa özgü bilincinin ampirik bir konumlandırması olarak ele alıyorum.

Ali, yaptığımız ilk görüşmeden dört sene önce, 1998'de Boğaziçi Üniversitesi'nde eğitim almak üzere İstanbul'a taşındı. İlk görüşmemizde 24 yaşındaydı. Doğup büyüdüğü yer, özellikle de okuldaki çevresi (ki müslümanlık bilincine sahip bir kuşak yetiştirme amacı güden dinsel bir grup tarafından finanse edilen bir çevreydi bu) cinsiyetler arası yakın ilişki ve cinsel ifade olanakları açısından zengin bir ortam sunmuyordu. Evde, erkek çocuk olmanın en basmakalıp temsilleri yüceltilirken, Ali'nin toplumsal anlamda erkekliğe girişi de homososyal bir çevre tarafından şekillendirilmişti. Ali de, diğerleri gibi, içinde doğup büyüdüğü topluluk ile İstanbul'da halihazırda içinde bulunduğu ortamı değerlendirirken kısıtlama ve serbestlik karşıtlığına başvurdu. İçinden çıktığı kasabanın kültürel doku ve zihniyetini, cinsiyete ve cinselliğe getirdiği yasakların prizmasından görüyor ve orayı "kapalı bir ortam" olarak tanımlıyordu. İstanbul'u ise, bunun aksine, kent hayatının yerleşik bir parçası, "açık ortam"ın en belirgin vechesi olarak kızlara ve erkeklere birbirleriyle serbestçe kaynaşmak için bolca fırsat sunan ve doğup büyüdüğü yer-

le hiç alakası olmayan kültürel özgürlük ve serbestlik alanıyla bağdaştırıyordu. Bu açık ortam ile cinsiyet ve cinsel yakınlaşma mevzularındaki söylemsel açıklıktan memnun olmuştu:

Kız arkadaşlarımdan birinin annesine kendi erkek arkadaşlarıyla olan yakın ilişkiler dahil her şeyden bahsedebildiğini duyduğumda bu çok hoşuma gitti. Bu konularda annesinden tavsiye alıyor. Başka bir kız arkadaşımın da erkek kardeşi buraya gelecekti ve onu karşılamaya kendi gidemediğinden, onunla ilgilenmesi için erkek arkadaşını *gönderdi*. Bunlar beni şaşırtan şeyler... Bizim orada çok ayıp sayılan şeyler. Mesela buraya ilk geldiğimde bir kızla bir erkeğin (evlenmeden) birlikte yaşaması bana anormal geliyordu. Ama şimdi bunun çok normal olduğunu düşünüyorum... Bir kız arkadaşının olması da gene çok normal ve olumsuz karşılanacak bir şey değil.

Ali İstanbul'daki ilk senesinde boş vaktinin hemen hepsini kampüs dışında, sadece okuduğu dinsel eğitim veren liseden ve memleketinden tanıdığı eski ve yeni (erkek) arkadaşlarından oluşan homososyal bir toplulukla geçiriyordu. Çoğunlukla İstanbul'un en az kozmopolit olan, muhafazakâr diye nitelenen muhitlerinde dolaşıyorlardı. Ali zaman içinde bu arkadaşlarıyla ortak noktalarının giderek azaldığını fark etti; özellikle de dünya görüşleri onunkiyile taban tabana zıt olan aşırı dindar arkadaşlarının yanında rahat edemez olmuştu. Yalnızca erkeklerden oluşan arkadaş grubunun kısıtlayıcılığını fark etmeye ve kendi gelişimi açısından engel teşkil ettiğini açıkça görmeye başladıkça eski arkadaşlarının bazılarından uzaklaştı. Bu gruptan ayrılması onun için önemli bir geçişin belirtisiydi. Ona bu gruptan ayrılmasının nedenlerini sordum:

Onların kendilerine göre doğruları var, kalıplaşmış demeyeyim de işte, belli bir yaşam tarzı var onların, o bana uymuyor mesela. Sınırlandırma gerektiriyor, o bana uymuyor, ben öyle şeyler istemiyorum, ben her şeyde özgür olmalıyım, bir şey günah diye onu yapmamak, yani bilmiyorum günah olsa bile ben onu yapmak istiyorsam yapabilirim de, yapmayabilirim de. Bütün her şeyin benden çıkması lazım.

Ali'nin, ister dinsel ister başka türden olsun, bireyin dışındaki iktidarı reddetmesi, bireyin kaynağını içeriden alan kendi gücüne yaptığı vurguyla da birleşerek onun kendisini yeniden kurma projesine şekil ve yön katmaya başlıyor. Ali bu bağlamda, kampüsün sunduğu fırsatları kullanmaya başlar: Yeni bir kültürel kimlik edinebilmek için kampüsteki sosyal ve ders dışı faaliyetlerini artırır, öğren-

ci kulüplerine üye olur, yüzmeye başlar. Onu yeni ortamında rahatsız eden şeyleri hayatından çıkarmaya odaklanır.

Kurtulmaya çalıştığım bir sürü şey vardı ve bu yaptığım yanlış bir şey de değildi. Yeni bir ortama geliyorsun, burada ve orada yaşayıp gördüklerin birbirinden o kadar farklı ki. Doğrular ve yanlışlar değişiyor, seni rahatsız eden şeylerle karşılaşılıyorsun. Beni kısa süre öncesine kadar başkaları yaptığında rahatsız eden şeyleri şimdi kendim yapıyorum ve çok doğal geliyor.

Ali'ye kendisiyle ilgili olarak en çok nelerden kurtulmak istediğini sorduğumda ise şöyle dedi:

Çok çekingenlik vardı, işte girişken olmaya çalıştım ve değişik kulüplere girdim, şeydi mesela, kendi düşüncelerimi ifade etme, ben toplum içinde çok fazla konuşamıyordum. İnsanlar çok rahat işte, bu İstanbul'da yaşayanlar bize göre çok daha yırtık, yani aklından ne geçerse söylüyorlar. Benim bu hale gelmem herhalde iki yılımı almıştır, yani istediğim zaman fikrimi, görüşümü veya isteklerimi belli etmek, yeri geldiğinde tartışmak...

Eski arkadaşları artık Ali'yi tanıyamıyordu. Ona "uçmuşsun", "kopmuşsun" gibi şeyler söylüyorlardı. "Bana yabancıymışım gibi davranmaya başladılar." Fakat bir yabancılik duygusuyla da olsa eski arkadaşlarıyla halen ilişki kurabilmek Ali'nin hoşuna gidiyordu. Bu arkadaş grubu için tanınamaz hale gelmesinde değişen dış görünüşünün de payı vardı. Benliği tüketim pratikleri yoluyla inşa ve temsil etmenin orta sınıf bireyliğini kurmanın başlıca yolu olduğunu tekrar etmeye gerek yok. Gelgelelim, biri, kişinin benliğini dışavurmasını, diğeri ise benliğini değil, ailesini temsil etmesini gerektiren iki dünya arasında kalmış olan Ali gibi biri için dış görünüşünü değiştirmek o kadar da kolay olmamıştı. Anlattığına bakılırsa, Ali kendi bireyselliğini ve kişiliğini yansıtmaya olanak sağlayan bir giyim tarzı benimsemesini sağlayacak beğeni ve özgüveni kazanmıştı. Sıradan giyinmek, ancak giydiğini yakıştıırken kendi olmak hoşuna gidiyordu: "Dikkat çekmek için farklı giyinmek gerektiği fikrine katılmıyorum." Değişen giyim zevki Ali'nin tarzında dikkate değer bir değişime yol açmıştı. Anlattığına göre, eskiden kahverengiye sevdiği için bu tonlarla doldurduğu gardırobuna yeni renkler katmıştı. Ucuzluktan ötürü bir şeyler satın almayı bırakıp, bunun yerine kaliteyi tercih etmeye başladı ve tasarım ürünü kıyafetlerin ucuza alınabildiği outlet alışveriş merkezleri dünyasını keşfetti. Boş zamanlarındaki

tüketim alışkanlıkları içinde, arkadaşlarıyla outlet alışveriş merkezlerine gitmek giderek daha fazla yer tutmaya başladı; başkalarına danışarak daha titizlenerek kıyafet seçebiliyor, hatta sonradan hoşuna gitmeyen şeyleri iade edebiliyordu. Fakat yeni görüntüsü, geçirdiği dönüşümü ailesinden ve memleketindeki akrabalarından farklılığına dikkat çeker bir şekilde belli ettiğinden, tatillerde memleketine giderken yanında sadece eski kıyafetlerini götürüyor ve yola çıkmadan önce kirli sakalını tıraş etmeyi ihmal etmiyordu. Ali, halen "oraya" ait olduğu izlenimini yaratmak için şeklen eski benliğini yanında taşıyordu. İstanbul'daki giyim tarzı bireyselliğini, kişiliğini ve yaratıcılığını ifade ederken, doğup büyüdüğü kasabanın kamusal alanında kendisinin değil, ailesinin bir temsilini canlandırmak durumundaydı.

Ali'nin ideal kız arkadaş modeli de esaslı bir biçimde değişmişti. Geçmiş ideali çağrıştıran bir kızla çıkmayı aklından bile geçirmeyeceğini söylüyordu. Ali'nin kafasındaki geçmiş ideali, sözümona "evlenilecek" kızlara yakıştırılan türden niteliklere sahip, "oturaklı" bir kızdı. "Artık bunun tam tersini istiyorum. Daha çok böyle eğlenebileceğim, gezebileceğim ve cinselliğin de olabileceği bir kız arkadaş." Ali görüşmelerimiz boyunca her iki cinsiyetin de özgürleştiğini görme isteği ve evlilik öncesi seksin kadın için de erkek için de doğal olduğu konularında yaptığı yorumlarla cinsiyet açısından eşitlikçi bir erkek imajı sundu. Ali'nin her yönüyle cinsiyet eşitliğini ve kızlar için de cinsel özgürlüğü savunması, gerek ailesinden gerekse bazı erkek arkadaşlarından ruhsal ve duygusal anlamda koptuğunun bir göstergesi olarak da yorumlanabilir.

Derken Ali, Arzu'ya âşık oldu. Ancak aşkına karşılık bulamadı. Neredeyse bir yıl boyunca Arzu'nun peşinden koştu. Arzu'nun Ali'ye verdiği tepkiler kafa karıştırıcı ve çelişkiliydi; ona bir gün sıcak, bir gün kayıtsız davranıyordu. Arzu sonunda Ali'yle buluşmayı kabul etti, ama sözleştikleri gün gelmediği gibi, Ali'nin telefonlarına ve mesajlarına da cevap vermedi. Ali, Arzu'ya kur yaptığı süre içinde ona çiçekler aldı, internette bulduğu şiirleri verdi, hatta hediye edilmesi bir türlü kısmet olmayan karakalem bir portresini bile yaptırdı. Kampüste karşılaştıklarında ise, Arzu genellikle onu başından savıyordu. Bir keresinde Arzu'nun bir sınavından sonraki günü birlikte geçirmek üzere sözleştilerse de, Arzu hiç aramadı. Ali'nin daha son-

ra keşfettiğine göre, Arzu aslında sınavdan çıkar çıkmaz şehirden ayrılmıştı. Ali onun tarafından her reddedildiğinde yıkıma uğruyordu: "Bende gurur diye bir şey kalmamıştı." Arzu kendi arkadaşlarının yanında onunla konuşup iletişim kurduğunda, "beni hiç önemsemiyor, tersine, arkadaşlarına benden hoşlanmadığını söyleyerek küçük düşürüyordu." Fakat Arzu'nun peşinden koşmaktan usanmayan, hatta işi bir bakıma onu gizlice takibe vardiyan, engel tanımaz Ali "tesadüfi" görüşmeler ayarlamaya devam etti. Bir başka sefer, Arzu'nun bir konsere gideceğini öğrenmesi üzerine o da konsere gitti ve Arzu'ya yaklaşıp yurda beraber yürüme teklifinde bulundu. Arzu arkadaşlarının gözü önünde onun bu teklifini de reddetti. Başka bir zaman da Arzu onu arkadaşlarıyla yiyeceği akşam yemeğine davet etti ama akşam yemeğe gitmek üzere nerede buluşacaklarını söylemek için onu aramayı "unuttuğunu" iddia etti. Onların kampüsten kendisini almadan ayrıldıklarını fark eden Ali dışlandığı için kendini çok kötü hissetmesine rağmen, yine de yemek yedikleri restorana gidip onlara katıldı.

Suistimal edilmekten usanan Ali sonunda Arzu'yu unutmaya karar verdiği ve hatta birkaç kez başka kızlarla görüşme girişiminde bulunduğu halde onu bir türlü kafasından atamıyordu. Söylediğine göre, Arzu onun ruh sağlığına ve derslerdeki başarısına zarar veriyordu. Ali hayatının kontrolünü kaybediyordu. Derslerinden kalıyor, sınavları kaçınıyordu. Bir psikiyatra gidip sakinleştirici almaya başladı. Günlerce süren ağlama nöbetlerini anlatırken, Arzu'yu hiç unutamayacağını düşünüyordu. Ona kafayı takmıştı. Artık ne kendini tanıyabilen ne de arkadaşları tarafından tanınacak durumda olan Ali, "daha sosyal ol, yurttan kalma, kafanı uyuşturan sakinleştiriciler alma, onu bir daha arama, başka kızlarla temas kur" diye kendi kendine telkinlerde bulunuyor, önüne hedefler koyuyordu. Ne var ki, kendini "gene yatakta buluyor, oradan günlerce kalkmadan sadece onu düşünmekten kurtulmayı" diliyordu.

Ali Arzu'yu unutmak, onunla karşılaşmamak için memleketine gitti. Aşk acısı çektiğini ilk defa babasıyla paylaştı. Babası, buna cevaben, erkekliğin ataerkil ayrıcalıklarının yeniden olumlanmasına başvurdu: "Sana kız mı yok?" Ali ağladığında ise, babasının tepkisi şöyle oldu: "Erkek adam ağlar mı? Ne olacak, bir kız için ağlanır mı?" Babasının bu yorumları yaparken maksadının Ali'ye moral ver-

mek ve kızların bir erkeğin kendine duyduğu saygıdaki payını olduğundan daha önemsiz göstermek olduğu açıktı ama içeriğini cinsiyetçi bir bakış açısından alan bu tür bir moral destek artık Ali'nin içini rahatlatmıyordu. Ona göre, bu sadece baskıcı olmakla kalmayıp, daha da önemlisi, değişmekte olan benliğinin gereksinimlerini artık karşılamayan bir erkeklik modelini telafi etme çabasıydı. Ali ailesinin yanındayken, bu konuyu, aşk evliliği yapmasından dolayı "tecübeli" saydığı bir kuzenine de danıştı. Kuzenin Arzu'yla ilgili yorumu, onun "kendini ağırdan sattığı" yönündeydi.

Ali nihayet İstanbul'a döndüğünde, Arzu'nun da kendisi gibi yaz okulu için kampüste kalacağını öğrendi. Arayıp onunla halen arkadaş olmak ve yaz boyunca birlikte iyi vakit geçirmek istediğini söyledi. Birbirleriyle vakit geçirmek için görüşmeyi, yaz okulu bittikten hemen sonra da aralarındaki bağı kesmeyi kararlaştırdılar. Kısıtlı zaman dilimi (yaz okulu boyunca) aralarındaki gerilimi hafifletti ve ilişkileri için bir dönüm noktası oldu. Ali'ye bakılırsa, "arkadaş olalım" demesi Arzu'nun da içini rahatlatmıştı. Beraber vakit geçirmeye başladılar. Bir gece saat 12:30'da dışarı çıkıp, sabah 5:30'a kadar dışarıda kaldılar. Ama Ali için en önemli olan husus, karşılıklı konuşurlarken kendilerini açmaları ve birbirlerine ailelerinden bahsetmeye başlamalarıydı. Ali'ye göre ikisi o gece "çıkma" başlamışlardı. Ali'nin, Arzu'nun en sonunda kendisiyle çıkmayı kabul etmesine dair iki teorisi vardı:

Ben çok uzun süre peşinde dolaşmışım onun, şu âna kadar biriyle çıkmamıştı ve artık benim onu çok sevdiğimden emindi, onun arkadaş çevresi de şey demişti, "artık kızım bu çocukla çık" böyle olumlu şeyler söylediler.

Ali'yle Arzu çıkmaya başladıklarının ikinci günü öpüştüler. Ali öpüşmelerinin ya da cinsel yakınlaşmalarının bu kadar erken olmasını beklemiyordu: "İki ay sonra belki elini tutabileceğimi düşünüyordum." Öpüşmeleri Ali için erken olmuştu çünkü öncelikle duygusal bir ilişki geliştirme amacına odaklanmıştı. Ali'nin anlamlı bir ilişki kurma beklentileri seksi dışlamıyordu ama kafasındaki ilişki senaryosuna göre önce fikir paylaşımı ve duygusallık, sonra cinsel yakınlaşma geliyordu. Gelgelelim Ali'ye bakılırsa, Arzu cinselliğe meraklıydı. "Fikir paylaşımı hiç yoktu, duygusallık çok azdı, ilişki-

yi götüren şey sadece cinsellikti." "Çıkmalarının" üçüncü gününe geldiklerinde, seksten başka paylaştıkları bir şey yoktu:

Bir yer var işte o mekâna gider otururduk, kimsenin pek fazla görmediği bir yer. Böyle hiçbir şey konuşmadan direk öpüşmeye falan başlıyorduk. O gece ağlayarak kendi kendime böyle bir ilişki istemediğimi söyledim.

Aynı gece Ali, Arzu'ya "birbirimizi birkaç gün görmeyelim" ve "bundan sonra bu ilişkide cinsellik olmasın" diye mesaj attı. Derken birlikte giderek daha fazla zaman geçirmeye başladılar. Ağır ders ve sınav yükü olmadan eğlendiler; farklı yerlere gittiler, müzik dinleyip dans ettiler ama seks ilişkinin itici gücü olmaya devam etti:

Kesinlikle ilişkiyi götüren şey cinsellikti, biz çünkü şeydik, daha çok o konular üzerinden konuşuyorduk, yeni şeyler deniyorduk... Böyle şeydi, yani duygusallık pek yoktu ama şey gibi bir şey, "yiyişmek" tabiri var ya, öyle bir şey kullanıyorlar, onun gibi bir şeydi yani.

Bir gün Arzu ona, "ben acaba seni cinsel ihtiyaçlarım için mi kullanıyorum," deyince Ali kendini çok kötü hissettiğini anlattı. Ali'ye göre, ilişkilerinin en güzel ânı, bir gece beraberce oturup aşktan bahsetmeleriydi: "Ona, duygusallığın dozunu artıralım, deyip omzuna yaslandım. Bir müddet öyle kaldım, sonra o bacağıma dokundu, harika bir geceydi." Güz dönemi başlamadan önce Ali bir yaz kampına, Arzu ise memleketine gitti. İkisi kampüse döndüklerinde de o kadar sık olmamak kaydıyla görüşmeye devam ettiler. Ali bir gün yaşadığı ciddi bir sorun hakkında Arzu'yla konuşma ihtiyacı duydu. Fakat onu çağırmasına rağmen, Arzu katiyen gelmedi. Duygusal desteğe en çok ihtiyacı olduğu dönemde Arzu'nun hiçbir tepki göstermemesi Ali için bardağı taşıran son damla oldu. İlişkileri bitti.

Ali'ye göre, ikisi de geleneksel bir aşk –sonsuz dek sürecek ve evlilikle neticelenecek tek gerçek aşk– idealini benimsemiyordu. İkisi de süreklilik hissi olmadan kendi duygusal ve cinsel benliklerini keşfetmek niyetindeydi. Aslına bakılırsa, Arzu'nun ona karşı tutumunun değiştiğini gösteren olay ("değişmişti: artık benimle yalnız kalmak istemiyordu") bir ev ortamında ilk ve son kez bir araya gelmeleriydi. Ali ile Arzu'nun toplumsal ve ekonomik konumları onların mahrem bir ortamda cinsel yakınlaşma deneyimi yaşamalarına müsaade etmiyordu: İkisi de kızlar ve erkekler için ayrı mekânlarda düzenlenmiş yurt odalarında başkalarıyla kalıyorlardı. Geceleri nis-

peten sakın kamusal mekânlarda (kulüp odası, park ve bahçeler) yaşadıkları şey ise, Ali'nin deyimiyle "çıplak seks" değil, "giyimli seks" ti. Birbirlerini çıplakken görmemişlerdi. Mahremiyet olmadan cinsel yakınlaşmayı tecrübe ediyorlardı. Günün birinde, bir arkadaşlarının evinde kalmaya karar verdiler. Aynı odada ama ayrı yataklarda uyuyacaklardı. Arzu ona güvendiğini belirtir şekilde, "ben istemediğim sürece sen bana bir şey yapmazsın," demişti. Daha önce bekâret hakkında da konuşmuşlardı: " 'Bekâret benim için önemli değil ama senin için önemli, ben de buna saygı duyarım,' dedim. Öyle [cinsel] bir ilişki istemiyordum. Abartmaya gerek yok diyordum. Bir de eve gidene kadar öyle bir ihtimal yoktu, öyle bir yerde [kamusal bir mekânda] falan abartmazdık olayı." Fakat gece, Ali sadece sarılıp yatmak üzere yanına gitmek için Arzu'dan izin istedi. Sarılıp yatmak daha başka şeyleri beraberinde getirdiyse de cinsel ilişkiye girmediler. Sonradan Arzu, o evde Ali'nin kumanda elinde, zapping yaparkenki haline atıfta bulunarak bir an onu kocasıymış gibi hissettiğini söyledi. Bir ev ortamında bulunurken kafalarında uyanan evli çift imajı Arzu'yu rahatsız etmişti. Ayrıca, ayrılmalarından altı hafta önce Arzu o gecenin Ali'nin ona olan "aşkının iddia ettiği gibi saf / masum" olmadığının bir kanıtı olduğunu da söyledi.

Ali cinsel ve romantik tecrübelerini serbestçe paylaşabildiği kız arkadaşlarından oluşan bir grupla vakit geçiriyor, onlarlayken güçlü bir aidiyet ve bağlılık hissi yaşıyordu. "Yalnızlık fobisi" olduğunu iddia eden Ali, özellikle de kampüste tek başına dolaşmaktan hoşlanmadığını söylüyordu: "Yanımda her zaman birileri, tercihen de kızlar olmalı." Geçirdiği sıkıntılı dönemde kız arkadaşlarıyla derdini paylaşan Ali onlardan anlayış ve destek gördü. Bu arkadaşları Arzu'yla yaşadığı deneyimleri ve davranışlarını sürekli değerlendirerek ona çözüm önerileri üretiyorlardı. Fakat Ali'nin kız arkadaşlarıyla konuşarak anlamayı en çok istediği şey, Arzu'nun ona karşı nasıl duygular içinde olduğu, cinsel anlamda nasıl hissettiğiydi. Mesela Arzu'yla ilk öpüşmelerinden sonra, "ilk öpüşmelerinde kendilerini nasıl hissettiklerini sormak için" yakın arkadaşlarından ikisinin yanına gitti. Onlara, "Kız arkadaşım âdet dönemindeyken nasıl davranmalıyım?" diye sordu. Arzu'nun göğüslerine dokunulmasına karşı çıkması onda şaşkınlık uyandırdığında da yine kız arkadaşlarıyla konuştu. Arkadaşları, Arzu'nun "normalde zevk alıp hoşlanması" ge-

rektiğini söylediler ama Arzu "... rahatsız olurdu, hiç dokundurtmazdı." Ayrılmalarından sonra da kız arkadaşlarına danışan Ali, Arzu'nun cinsel anlamda tecrübesiz olduğu için onun ileri gitmesine izin verdiği sonucuna vardı; kendisinin de söylediği gibi, "cinselliği abart [mışlardı]." Ali bu düşüncesini daha açık anlatmak için şöyle dedi: "Benden sonraki erkek arkadaşıyla, benim yaptığım şeyleri muhtemelen yaptırmaz." Ali pratikte kendine sırdaş olarak kız arkadaşlarını seçse de, anlatısında erkek arkadaşlarının eksikliği göze çarpıyordu. Kız arkadaşlarının hislerini gözetip, onlara kendi hassas noktalarını açmaktan endişe duymuyor görünürken, hislerini erkek arkadaşlarından saklıyor ve oda arkadaşlarından gizli ağlıyordu.

Ali'nin erkek arkadaşlarıyla ilişki kurma biçimiyle ilgili anlatıkları, onun sıradan erkeğin cinsiyeti icra ediş şeklinde yer bulan cinsel iktidar, erk ve maço luk gibi sert erkeklik ifadelerini reddederek ortodoks normlarla arasına –en azından görünüşte– mesafe koyduğunu gösteriyor. Yine de, Ali'nin erkek arkadaşlarıyla ilişki kurma biçiminin ve yaşadığı aşkla ilgili olarak kendini onlara nasıllattığının gerçekte onun daha basmakalıp ve aşırı cinsiyetçi erkeklikler karşısında kendini tanımlama çabalarını ne ölçüde temsil ettiği tartışmaya açık. Fakat bu anlatıda kendini açıkça gösteren şey, bilinçli bir bağlanmama stratejisidir; Ali'nin kendi romantik aşk ve seks keşfini erkek sohbetine konu etme hususunda kaçamak ve isteksiz davranmasında açığa çıkan bir stratejidir bu. Keza, erkek arkadaşlarıyla bağlantı kurmama durumunun aynı zamanda romantik yetersizliğin damgalanmasından yahut kadınları baştan çıkarmak için geleneksel iktidar dinamiklerine veya erkek stratejilere yaslanmaktan aciz bir erkek olarak yaftalanmaktan kaçınmaya yönelik bir stratejiyi ifade edebileceği yorumunda da bulunabiliriz. Alternatif olarak, bağlantı kurmama yoluyla Ali'nin Arzu'yu ve kendi yaşadığı hayal kırıklığını olduğundan daha önemsiz göstererek reddedilme hissini hafiflettiğini de düşünmemiz mümkün. Ama bana öyle geliyor ki, Ali kayıtsızlık, kendini soyutlama, suskunluk ve aldatici görünüm gibi "bağlantı kurmama" stratejileri yoluyla romantik aşk performansı ile maço erkeklik icraası arasında var olan gerilim ve rekabet halindeki söylemlerden kaçmaya çalışıyordu.

Söylediğine göre, Arzu'nun adına leke sürmemek için, neler olup bittiğini soran erkek arkadaşlarına cinsel açıdan ne kadar ileri gittik-

lerini hiçbir zaman anlatmıyordu. Sözelimi Ali Arzu'yla bir arkadaşının evinde kaldığında, erkek arkadaşları meraklanarak, ona gecenin nasıl geçtiğiyle ilgili sorular sormuşlar ama, Ali onlara gerçeği anlatmamıştı. Bunun yerine, daha o akşamın başında Arzu'yla kavga ettikleri, dolayısıyla cinsel anlamda hiçbir şey olmadığı yalanını uydurmuştu. Bu tür yorumlar Ali'nin hegemonik bir pozisyonda bulunmaktan rahatsızlık duyduğu izlenimini vermesinden ötürü önem arz eder. Bununla birlikte, Ali'nin erkek arkadaşları karşısında takındığı aldatıcı görünüşün ardındaki mantık, himayeci erkeklik sistemi tarafından üretilen ve icra edilen cinsiyet eşitsizliğine dayanıyor. Ali'nin aşk konusundaki başarısızlığını anlatacak rahatlıkta hissettiği yakın arkadaşlarından birinin ona "*Boğaziçi kızlarını unutması*" yönündeki nasihati de manidardır. Arkadaşının bu öğüdü, Ali'nin toplum içinde yükselme ve kendini dönüştürme hevesi açısından hayra alamet olmayan, temel bir sınıf dinamiğine atıfta bulunur: "*Boğaziçi kızları senin meşrebinden değil.*" Arzu'nun Ali'yle aynı sınıfsal kimlikten ve benzer bir aile ortamından gelmesine rağmen, arkadaşının yaptığı yorum, sınıf atlamanın yanı sıra, cinsiyet ve cinsellik açısından benzer ihtiraslara sahip olan, farklı kişisel tarihlere sahip genç kadınların aile ve bölgesel kökenlerinden dolayı baskıcı erkeklik tarzına sahip olduğu izlenimi veren ve öyle varsayılan Ali gibi erkeklerden romantik ve cinsel partner olarak genellikle uzak durduğu gerçeğini yansıtıyor.

Ali, Arzu'yla ilişkisini, hayatındaki en ağır başarısızlık olarak tanımladı: "*Hayatımda ilk defa bir şeyi bu kadar isteyip de elde edemedim.*" Ali'nin isteyip de elde edemediği şey nedir? Ali'nin istediği seks değil, adına duygusallık dediği ilişki formunun gerçekleşmesiydi. Gerçekleşmeyen arzusu, arzu nesnesi olabilmektir. Romantik bir sevgili olarak sevmeyi ve arzulanmayı istemişti; temelinde cinsellik değil bağıllık yatan duygusal bir ilişki onu arzu nesnesine dönüştürme kapasitesine sahipti. Bir sevgili sıfatıyla tanımlanarak kendisi dışında birini mutlu edebildiğinin farkına varacaktı. "*Seni mutlu edeceğim, sen mutlu olunca ben de olurum,*" demişti Arzu'ya. Kendisi için düşlediği yeni öznenliğe sahip olabilmesi ve bu rolü icra edebilmesi için Arzu tarafından sevgili olarak istenmesi lazımdı. Ali'nin arzusunun nesnesi olabilmesi için Arzu'nun duygusallık ve aşka hevesli olması gerekiyordu. Gelgelelim, Ali'nin anlatısında kar-

şımıza çıkan Arzu için aşk kısmıyla değil seks kısmıyla ilgilenmekte, "kızlar aşk/duygusal yakınlık, erkekler ise seks ister" beklentisine vurgu yapan geleneksel ilişki senaryosunu yeniden yazmaya çalışmaktadır. Muhtemelen Arzu da kendi yetiştirilme tarzının onu zorladığı cinsel "iffetlilikten" kurtulma mücadelesi veriyordu.

Ali gibi genç erkekler için heteroseksüel romantik ilişkiler, bireysel kimliklerine "orada" ve "burada" gibi ikiliklerin ötesinde bir tanım bulmak, kendilerini cinsellik üzerinden sosyal olmaya yöneltmek ve mahremiyet içinde cinselliği bütünüyle yaşayabilmek için uygun bir harita sunuyor. Söz konusu bu alan, kabul edilme ya da reddedilme gibi kilit önemdeki deneyim ve hatıraların birikimiyle şekillenen erkek kimliğine işaret etmesi yoluyla, heteroseksüel orta sınıf mensupluğunun kişinin kendisini sınamasının, kendi toplumsal konumunu belirlemesinin bir yolu olarak iş gördüğü zeminlerden birini oluşturuyor. Ama en önemlisi aşk, kişinin kendisine ilişkin bir algı, içselleştirilmiş bir kendini bilme hissi geliştirmesi için de bir çerçeve sunuyor olmasıdır denebilir. Başka bir ifadeyle, insanın kendini bilmesi ancak karşısındakini ve onun üzerinde nasıl duygular uyandırdığını iyice tanımasıyla mümkün olabilir. Ali tanınmak için aşk ilişkisine bel bağlamış, fakat "onun benimle ilgili ne hissettiği"ni hiçbir zaman anlayamamıştı.

Neoliberal benlik, kişinin kendine ilişkin daha yüksek bir farkındalık geliştirmesi ve duygulanım süreçlerini daha iyi kontrol edebilmesi –cinsel arzusunun ihtiyatlı, esnek bir denetimi gibi– yoluyla da ifade bulur. Kişinin kendini değerli ya da değersiz hissetmesi, arzulayıp arzulanmadığını, sevilip sevilmediğini bilmesi romans çerçevesinde gerçekleşir. Başarılı bir orta sınıf öznesi olmak, kısmen kişinin kendi hislerine dair farkındalığına, kendini oluşum sürecinde bir kişi olarak görebilmesine bağlıdır. Seks özel bir faaliyet alanıyken, romantik aşk ilişkileri çerçevesinde yer bulan sembolik ve somut pratikler, başkalarının da şahit olduğu olağan kur yapma biçimleri, geleneksel erkeklik olarak değerlendirdikleri formun sınırlarını aşma çabasındaki genç erkeklere yeni erkek kimliği yorumlamaları ve geçerli kılmaları için daha geniş çaplı bir çerçeve sunuyor.

Eğitim alanında başarılı olarak toplumsal yükselme arayışı, Ali'yi girişken olmaya teşvik eden, metropole özgü bir ruhsal ve maddi dünyada yeniden konumlandırır; Ali de bu vazifeyi büyük bir istek

ve coşku ile üstlenir. Ali'nin kendini dönüştürmekten anladığı şey, cinsiyetler arası sosyallik ve yakınlık kazanma projesinin gerçekleşmesine ayrılmaz biçimde bağlı. Ali kendini içinden çıktığı toplumsal ortamın kültürel anlamda egemen "bağlaşıp erkeklik" modellerini, gayri bireysellik temsillerini benimseyen erkeklerinden ayrı bir yerde konumlandırmak üzere bireyselleşmiş, serbestleşmiş bir kimlik oluşturmaya arzuluyor. Böyle alternatif bir kimlik geliştirmek ise, sadece sınıfın saf ekonomisinin sınırlarını ve kriterlerini aşma meselesi değildir. Aynı zamanda Ali'nin "modern" diye tanımladığı cinsiyet ve cinsellik değerlerine uygun olarak yaşayarak, kafasında açık ve özgür bir ortamla özdeşleştirdiği normları kendi biyografisiyle birleştirerek hayata geçirmesini ve ailesinin bu konulardaki referans çerçevesini reddetmesini de gerektiriyor.

Ali'nin yaşamakta olduğu içsel dönüşümü tepeden tırnağa, eksiksiz bir değişim süreci olarak tanımlayamayacağımız gibi, neoliberal öznenliğe yapılan sorunsuz bir geçişi belirtir biçimde bir "öncesi" ve "sonrası" ikiliğine de oturtamayız. Bu alandaki kimi çalışmaların da (Lucey ve Walkerdine 2003) etkili bir şekilde ortaya koyduğu gibi, toplumsal yükselme ve sınıf atlama deneyimleri tanımı gereği içsel gerilimler barındırır ve kesintisiz bir ruhsal ve cismani keşif silsilesi aracılığıyla tecrübe edilir. Bu yeniden keşif sürecinin, bir çelişki ya da Baumann'ın ifadesiyle bir "müphemlik" alanı – "sınıflandırmalar arasında" hem arzu hem de tehditle yüklü "bir kayma ya da hareketlilik, bir muğlaklık" (Walkerdine 2003: 247)– halini aldığı söylenebilir. Toplumsal yer değiştirme ve hareketlilik, haz vaadinin yanı sıra, tehditle (kaçınılmaz bir hata yapma tehdidinin yanında, geçmişle olan bütün somut ve duygusal bağların kaybedilmesi tehdidiyle de) yüklü bir kendini gerçekleştirme eğrisi arz eder. Söz konusu tehdit, kişinin onu yetiştirip şekillendirenlerle özdeşimini duygusal olarak toptan yitirmesi anlamına gelebileceği gibi, tersine, o geçmişle arasına yeterli bir mesafe koyamamasını da tarif edebilir. Walkerdine'e göre, bu durumun kişiyi ittiği müphemlik, "[neoliberal öznenin] varlığına mutlak bir biçimde esastır" (244).

Ali'nin kullandığı "açık" ve "kapalı", "burası" ve "orası" gibi karşıtlıklar, bir yandan cinsiyet ve cinsellikle ilgili bir aydınlanmayı ve cinsel etkileşim konusunda bir serbestliği, diğer yandan da cinsel kısıtlanma ve baskıyı akla getiren anlamlarla yüklüdür. Ne var ki

Ali'nin yaptığı ayırım ve seçimlerin karmaşıklığı, "burası" ve "orası" na yönelik bütünlüklü bir tutumu olduğu yolundaki basite kaçan her türlü görüşe karşı koymaktadır. Keza, Ali'nin farklı yerlerde, değişik amaçlar için kullandığı "açık" ve "kapalı" sıfatları da "burayı" asimilasyon yahut "orayı" ret şeklinde kavramsallaştırılamıyor. "Burası/açık" ve "orası/kapalı" ikilikleri ile şekillendirilen seçimler, Ali'yi belli bir değişim sürecine girmeye itiyor. Bu süreçte Ali varlığını, derin bir düşünömselliğine eşlik ettiği, bir kendini gerçekleştirme projesi olarak görmeye başlayıp, her hareket ve duygusunu "oraya" ya da "buraya" ait olmasına göre ayırarak gözlemler hale geliyor. İstanbul'daaldığı yüksek standartlı eğitimin de etkisiyle Ali birbirinden temelden farklı olduğunu düşündüğü iki rakip dünya arasında gidip gelme ve her iki dünyaya da ait olduğunu iddia etme esnekliğini tecrübe ediyor. Bununla birlikte, kendine bir kimlik ve yer edinme sürecinde Ali dışlanma ve reddedilme deneyimlerine de maruz kalıyor, çünkü Ali gibi erkekler "seçkin" kent kültürü içinde peşinen "marjinal" addediliyor ve geldikleri kökenden dolayı "geri kalmış" bir erkekliğin temsilcisi olarak düşünülebiliyorlar. "Burası" ve "orası"nın rakip erkek öznellik iddiaları barındıran kültürel çerçeveleri arasında gidip gelen Ali, karşı karşıya kaldığı gerilim ve duygusal uyumsuzlukla baş edebilmek için kendini öncelikle bireysel ve psikolojik yönden tanımlıyor. Kendi anlatısından da gördüğümüz gibi, Ali bir otorite olarak dini reddetmiş, ama dindar arkadaşlarıyla vakit geçirmeye devam etmekle kalmayıp, yeni keşfettiği farklılığıyla onlar arasında hâlâ yer bulabiliyor olmakla gurur duymuş ve Ramazan'da oruç tutmayı sürdürmüş.

Ali'nin "burası" ile "orası" dediği kültürel çerçeveler arasındaki salınımı, reddedilmenin acısıyla baş etme konusunda fena halde yardıma ihtiyaç duymasında da kendini etkili bir şekilde göstermektedir. Psikoloğa gitmek ya da bir kişisel gelişim grubuna katılmak suretiyle "burası"nın terapi ve ilaç kültüründen faydalanmış; terapi kültüründen aldığı desteğe genellikle, onun için tehdit arz etmeyen kız arkadaşlarının sağladığı moral destek eşlik etmiş. Tabii, Ali'nin duygularını ifade etmek ve aşağılık ya da üstünlük hislerinin derinine inmek için bir günlük tutmaya başlaması da onun için ayrı bir destek olmuş. Diğer taraftan, Ali toplumsal hiyerarşiler içinde yükselme umudu vaat eden benliği adına kurtulmayı arzuladığı er-

keklik biçimlerini besleyen metaforlar ve duygu yapılarının yurdu olan "oraya" da gitti. Gelgelelim, "orası"nın aynı zamanda Ali'nin büyük takdir gören, karizmatik özelliklerinin farkına varmasına katkıda bulunan ailevi bağ ve ilişkilerinin de yurdu olması paradoksaldır denebilir. Keza, Ali'nin dış görünüşünü girdiği ortama göre ayarlamasından da, onun "oraya" ait benliğini, akrabalık kimliğini feshetmek istemediğini anlayabiliriz. Oysa onu "şunun oğlu" sıfatıyla bir topluluğun mensubu olarak tanımlayıp konumlandıran toplumsal ilişkiler ağı, Ali'nin "orada"nın toplumsal yapısıyla ilişkili olarak reddetmek istediği kısıtlayıcı ilkelerden birisidir. Geniş çaplı bir farklılıklar bağlamında yer bulan hem bağlantılılık hem de özerklik arzusunun delalet eden bu gibi pazarlıklar açıktır ki neoliberal Türkiye'de ortaya çıkan yeni bir gereksinimi ifade etmektedir: Esnek bir benlik ihtiyacıdır bu.

Bu şekilde romans ve cinselliğin oluşturduğu alana girmenin, Ali'ye kendi esnek benliğinin sınırlarını araştırabileceği ve yükselme umudu vaat eden bir erkek olarak bulunduğu karmaşık ve çatışmalar içeren konumu hale yola koyabileceği "üretken bir gramer" (Weitman 1999: 74) sağladığını ileri sürebiliriz. Ali'nin kendisinin özel ve karizmatik olduğuna ilişkin, ataerkil bir toplumsallaşmanın ürünü olan kendine değer atfedici benlik algısına duyduğu yoğun bağ(ım)lılık öyle kolay kolay gözardı edilemez. Ataerkil bir ailede erkek çocuğu olarak büyürken gördüğü sevgi, saygı ve hayranlığın Ali'nin kişiliği üzerinde yarattığı bu yoğun etki, eğitimde gösterdiği parlak başarıyla da perçinlenmiş. Seçkin bir üniversiteye girme başarısı, Ali'nin ailevi kökenlerine mesafe alabilmesine de olanak sağlamış.

"Orada"yken kendisine atfedilen benzersizlik ve karizmatiklik özelliklerinin kılavuzluğundaki Ali yeni hayatında bu kıymetli benzersizlik hissinin –hayatta en iyi şeyleri hak ettiği ve elde edeceği hissinin– tadını çıkarmaya devam edebilmek için artık yeni ötekilere ihtiyaç duyuyor. Fakat bu süreç içinde Ali bir yandan kadınların en içteki gizli arzularını keşfetme arayışındayken, aynı zamanda dışlanma, istenmeme ve sevilmemeye duygusunu da tatmış oluyor. Yeni hayatındaki insanlar ona hüsrana, aşağılanma ve üzüntü dolu bir dünyayı tecrübe ettiriyorlar. Böylelikle romantik aşk ilişkisi Ali gibi erkeklerin kendi esnek öznelliklerinin sınırlarını "denetleme"

sine aracılık eden kurucu önemde bir kaynak / gramer olarak kendini gösteriyor.

Ali Arzu'yla yaşadığı ilişkinin onda kendini aşağılama, değersizlik ve ezilme hissi yarattığını "o kız bana zulmetti" sözleriyle belirtmişti. Yine de belirtmek gerekir ki, bu olumsuz hislerin bile karışt içirimleri var, çünkü Ali'nin kendini keşfetme başarısını içsel anlamda motive eden de yine bu aynı hisler. Ali bir insanın neler hissettiğiyle ilgili olarak kendini tanımasının, onun yeni bir benlik şekillendirmesine büyük katkısı olduğunu yaşayıp gördü. Bu açıdan, Ali'nin Arzu'yu kendi eski haliyle kıyaslaması oldukça manidardır:

... Benim dört yıl önceki halim. Ben hiçbir zaman ne hissettiğimi bilmezdim. Mesela şimdi kendimi aşağılanmış hissediyorsam bunu kendime söylüyorum ve daha iyi hissediyorum. O kız kesinlikle ne hissettiğini bilmiyordu ve duygularından hiçbir zaman emin olmadı.

Neticede, acı ve heves arasındaki karmaşık ilinti esnek bir neoliberal erkek öznelliğinin kurulmasının meşakkatli bir duygusal alanda gerçekleştiğinin altını bir kez daha çiziyor.

Ali'yle son konuştuğumda (ilk görüşmelerimizden bir sene sonra), hayatına mutluluk ve eğlence katmak için eskiden dört elle sarıldığı –ilk aşk ilişkisi, yoğunlaşan duygusallık, ardından da cinsel yakınlık şeklinde– kademeli olarak ilerleyen mahremiyet senaryosunu bozacak yeni strateji ve hedefler peşindeydi. Kendini acıdan korumak için acaba işi dalgaya vurup, kimseye bağlanmadan değişik kızlarla flört mü etseydi? Bir diğer taraftan da, herhangi bir arzu ya da ilgi duymadan seks yapmanın, onu arzulamayan kızlarla cinsel ilişki kurmanın da ona acı ve duygusal hasar verebileceğinden kaygılanıyordu. Diğer erkek arkadaşları ile birlikte kampüs dışında kiraladıkları dairede yatak odalarından birinde mi, yoksa salonda mı kalacağına karar veremiyordu. Geniş ve ferah olmasından ötürü salon ona daha uygun geliyordu ama bir yatak odasının sağladığı mahremiyetin de kendine göre avantajları vardı. Ali'nin neoliberalleşen bir Türkiye'de ontolojik bir güven ve aidiyet hissinin getirdiği haz (ya da acı) olmadan ne tür bir erkek olacağına dair düşünce ve hayalleri, romans, aşk ve cinsellik alanında şekillenmeye devam ediyordu.